

II Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. „Miejsca po niemieckich obozach jenieckich w Polsce. Zapomniane czy odkrywane?”, Opole, 29 listopada 2019 r.

Dnia 29 listopada 2019 r. Centralne Muzeum Jeńców Wojennych (CMJW) w opolskiej swej siedzibie zorganizowało II Ogólnopolską Konferencję Naukową pt. „Miejsca po niemieckich obozach jenieckich w Polsce. Zapomniane czy odkrywane?”. Po raz drugi badacze i pasjonaci historii spotkali się, aby zaprezentować stan wiedzy o historii niemieckich obozów jenieckich z lat II wojny światowej oraz istniejące w tych miejscach praktyki upamiętniające.

Uczestników konferencji powitała dyrektor CMJW dr Violetta Rezler-Wasielewska, która przedstawiła ideę konferencji oraz wyraziła nadzieję, że przyczyni się ona do rozwoju badań i upowszechnienia miejsc po niemieckich obozach jenieckich zlokalizowanych na terytorium państwa polskiego. Po uroczystym otwarciu obrad dyrektor Muzeum oddała głos mgr Iwonie Solisz, reprezentującej Radę Muzeum przy CMJW, która czuwała nad należytym przebiegiem spotkania, zgodnym z założeniami programu.

Jako pierwsza referat nt. ponadregionalnej działalności CMJW wygłosiła dr Violetta Rezler-Wasielewska. W wystąpieniu podkreśliła, że podejmowane przez Muzeum działania dokumentacyjne, badawcze czy edukacyjne dotyczą nie tylko regionu – Śląska Opolskiego, ale całej Polski, a niejednokrotnie wykraczają poza jej granice. Jedną z najważniejszych przyczyn tego stanu jest skomplikowana – wielowątkowa i wielonarodowa – historia obozów jenieckich zlokalizowanych w czasie II wojny światowej na terenie Lamsdorf, dzisiejszych Łambinowic. Referentka zaznaczyła, że Muzeum, które zostało powołane do opieki nad tym miejscem, od początku swojego istnienia otrzymało także zadania ponadlokalne: badania i popularyzowania historii niemieckich obozów jenieckich (w tym zwłaszcza na obszarze Polski) oraz losów polskich jeńców w niewoli Wehrmachtu. Po 1989 r. placówka rozszerzyła ten zakres tematyczny m.in. o system obozów NKWD i losy polskich jeńców w ZSRR.

Drugi referat wygłosiła mgr Jolanta Aniszewska, zastępca dyrektora Muzeum Historyczno-Archeologicznego w Stargardzie. Dotyczył on *Russenfriedhof*, czyli nekropoli mieszczącej się w Stargardzie, gdzie znajdują się groby żołnierzy wielu armii – uczestników I lub II wojny światowej, wśród nich również jeńców wojennych. W pierwszym okresie jego funkcjonowania, czyli w latach 1914–1919/1921 był to cmentarz jeniecki dla obozu czynnego, a po zakończeniu I wojny światowej dla obozu byłych jeńców oczekujących na powrót do domów. Natomiast w latach 1939–1945 pełnił funkcje miejsca spoczynku dla jeńców zmarłych w centralnym szpitalu II Okręgu Wojskowego w Stargardzie, a także dla jeńców Dulagu L i Stalagu

II D Stargard. Według ustaleń na Międzynarodowym Cmentarzu Wojennym w Stargardzie spoczywa 5010 żołnierzy, z czego ponad 4,6 tys. to groby z końca II wojny światowej, a pozostałe to pochówki jenieckie z czasów obu wojen światowych. Referentka zaznaczyła, że pamięć o tej nekropoli wśród mieszkańców Stargardu jest podtrzymywana dzięki różnym inicjatywom. Nadal jednak wiele wątków z jego dziejów wymaga gruntownych badań.

W następnym wystąpieniu dr Renata Kobylarz-Buła, zastępca dyrektora CMJW, przybliżyła działalność Multimedialnego Muzeum Obozu Jenieckiego Stalagu I B i Historii Olsztynka. Referat został przygotowany wraz z nieobecną na konferencji Celiną Bielińską z tegoż Muzeum. Doktor R. Kobylarz-Buła przybliżyła, jak przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii w połączeniu z oryginalnymi pamiątkami, została przedstawiona historia Stalagu I B Hohenstein i szerzej także Olsztynka. Omówiła założenia dwuczęściowej wystawy stałej, skupiając się na dziejach drugiego co do wielkości w Prusach Wschodnich obozu jenieckiego Stalag I B Hohenstein, funkcjonującego w latach 1939–1945, przez który przeszło ok. 400 tys. jeńców różnych narodowości. To wystąpienie zamknęło pierwszą część konferencji.

Drugą część obrad rozpoczął dr Jan Daniluk z Muzeum Uniwersytetu Gdańskiego i Polsko-Amerykańskiej Fundacji Upamiętniającej Obozy Jenieckie w Szubinie, który przedstawił działalność tej organizacji. Prelegent mówił o projektach realizowanych przez fundację, np. badawczych, edukacyjnych, których celem jest upamiętnienie alianckich jeńców wojennych w niewoli niemieckiej w latach II wojny światowej, ze szczególnym uwzględnieniem żołnierzy przetrzymywanych w obozach na terenie Szubina oraz o zasadach współpracy ze stroną amerykańską. Najważniejszym zadaniem fundacji jest powołanie muzeum, w którym zostanie przedstawiona obozowa historia miasta.

Następnie głos zabrała prof. dr hab. Anna Matuchniak-Mystkowska z Uniwersytetu Łódzkiego, przybliżając zebrany cel i działalność Stowarzyszenia Woldenberczyków, którego jest członkiem. Na początku wystąpienia prelegentka zaznaczyła, że obecnie, ze względu na upływ czasu, stowarzyszenie skupia w swoich szeregach głównie rodziny jeńców wojennych, przez co zmieniła się jego misja w porównaniu z wytycznymi założycieli. Profesor zaznajomiła słuchaczy z inicjatywami podejmowanymi przez członków stowarzyszenia, m.in. ze zjazdami rodzin jenieckich, ich obecnością na różnego rodzaju uroczystościach, organizowaniem konferencji, seminariów, wydawaniem publikacji naukowych i popularnonaukowych, a także wspieraniem Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie.

Kolejny referat mgr. Jakuba Kasińskiego dotyczył Twierdzy Srebrna Góra i funkcjonującego na początku II wojny światowej na jej terenie Oflagu VIII B Silberberg. Prelegent przedstawił w swoim wystąpieniu ogrom pracy, starań, wysiłku, który należało włożyć, aby stworzyć w wchodzącym w skład twierdzy Forcie Ostróg, gdzie zlokalizowany był obóz, ekspozycję opowiadającą o historii oflagu. Przetrzymywani w nim byli oficerowie Wojska Polskiego – uczestnicy kampanii polskiej

1939 r. Prelegent podkreślił, że poprzez szereg inicjatyw kulturalno-oświatowych corocznie udaje się zapoznać z dziejami tegoż oflagu wielu zwiedzających, dzięki czemu ta część historii jeniectwa II wojny światowej staje się coraz bardziej znana i Twierdza Srebrna Góra nie kojarzy się tylko z wydarzeniami XIX w.

Ostatnie wystąpienie drugiej części obrad dotyczyło Stowarzyszenia „Blechhammer-1944”. O jego działalności, planach, możliwościach rozwoju, podejmowanych inicjatywach opowiedział reprezentujący organizację Waldemar Ociepski. Najważniejsza informacja, jaka padła podczas wystąpienia, dotyczyła utworzenia przez stowarzyszenie muzeum poświęconego historii zakładów Oberschlesische Hydrierwerke AG Blechhammer, produkujących w czasie II wojny światowej paliwo syntetyczne dla niemieckiego wojska. Odwiedzający tę placówkę będą mogli zaznaczyć z wieloma kwestiami związanymi m.in. z pracą jeńców wojennych przy budowie fabryki w Blechhammer (Blachowni), funkcjonowaniem w tym miejscu filii KL Auschwitz-Birkenau, czy amerykańskimi nalotami bombowymi na fabrykę. Referent zaznaczył, że wieloletnia praca stowarzyszenia związana z odtwarzaniem dziejów Blechhammer przyniosła wymierne rezultaty. Po tym wystąpieniu nastąpiła dyskusja, którą prowadziła prof. dr hab. Danuta Kisielewicz, reprezentująca Radę Muzeum przy CMJW.

Po wznowieniu obrad uczestnicy wysłuchali dwóch referatów nt. niemieckich obozów jenieckich dla podoficerów i szeregowych, a mianowicie stalagów: 359. Poniatowa oraz 367. Tschenstochau. Jako pierwszy wystąpił dr Artur Podgórski (Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie), który przedstawił historię, a także upamiętnienia po Stalagu 359. Poniatowa. Obóz powstał w drugiej połowie 1941 r. na terenie byłych polskich zakładów tele- i radiotechnicznych. Zapisał się niestety tragicznie na kartkach historii. W ciągu niespełna roku funkcjonowania zginęło w nim z powodu głodu ok. 20 tys. jeńców radzieckich. Następnie, w tym samym miejscu, powstał obóz pracy dla więźniów głównie pochodzenia żydowskiego. Jak stwierdził prelegent, te tragiczne losy nie zostały należycie upamiętnione w Poniatowej. Na miejscu można znaleźć jedynie zniszczony obelisk przy obozowym ogrodzeniu z czasów PRL-u, a tereny byłych zakładów niszczeją, popadając w ruinę i stając się coraz bardziej zapomniane.

Ostatnie wystąpienie podczas konferencji wygłosił dr Juliusz Sętowski z Ośrodka Dokumentacji Dziejów Częstochowy w Muzeum Częstochowskim. Dotyczyło ono Stalagu 367. Tschenstochau. Obóz przeznaczony był dla jeńców radzieckich, włoskich i polskich, a składał się z dwóch części Nordkaserne (Koszary Zawady) i Warthelager (nieдалеко Złotej Góry). Wedle ustaleń referenta jego historia nie jest zbyt dobrze znana wśród miejscowych, zwłaszcza w odniesieniu do miejsca, które znajdowało się w przedwojennych koszarach Wojska Polskiego, zlokalizowanych w budynkach w niedalеkiej odległości od centrum miasta. Jednak, jak stwierdził prelegent, można zaobserwować stopniowy wzrost zainteresowania

władz i mieszkańców dziejami tego stalagu, czego dowodem jest m.in. wmurowanie w 2016 r. tablicy pamiątkowej poświęconej jeńcom radzieckim.

Konferencję zwieńczyła dyskusja, którą poprowadziła prof. dr hab. Danuta Kisielewicz. Głos zabrali m.in. prof. dr hab. Anna Matuchniak-Mystkowska, dr Piotr Stanek, dr Jan Daniluk. Ten ostatni skierował m.in. apel do uczestników konferencji, reprezentujących różne instytucje opiekujące się miejscami po niemieckich obozach jenieckich z czasów II wojny światowej, o wzajemną współpracę, która w jego przekonaniu może prowadzić do wymiernych rezultatów w działaniach, np. edukacyjnych, upamiętniających, czy naukowych. Po zakończeniu interesującej dyskusji dr Violetta Rezler-Wasielewska podsumowała całodzienne obrady, zwracając uwagę na to, że w Polsce są miejsca po obozach jenieckich Wehrmachtu, o których pamięć trwa i jest starannie pielęgnowana w lokalnych społecznościach oraz takie, o których świadczą tylko zapomniane pomniki, a interesują się nimi nieliczni. Dyrektor CMJW zapowiedziała zorganizowanie także w 2021 r. kolejnej konferencji poświęconej temu zagadnieniu.

Bartosz Janczak